

УДК 355.01:94(477):930.1

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6\(36\)-1425-1439](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-6(36)-1425-1439)

Колибаб'юк Світлана Петрівна кандидатка історичних наук, доцентка кафедри права та гуманітарних дисциплін ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Івано-Франківськ, тел.: (098)254-64-86, <https://orcid.org/0009-0009-6862-1042>

Щербін Лілія Василівна кандидатка історичних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м.Івано-Франківськ, тел.: (050)239-90-48, <https://orcid.org/0000-0002-4456-6597>

ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ З ПОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація. Україна нині переживає найбільший збройний конфлікт у Європі з часів Другої світової війни. Це вимагає не лише військового та політичного аналізу, а й глибокого філософського осмислення феномену війни як такої, її причин, наслідків, моральних вимірів та впливу на національну ідентичність. Українська історіографія, яка століттями осмислювала конфлікти за незалежність, надає унікальний ракурс для такого аналізу.

У цій статті досліджено філософію війни крізь призму української історіографії, висвітлюючи її унікальні особливості, сформовані багатовіковим досвідом боротьби за державність та виживання. Аналізується, як українська історична думка осмислює феномен війни, що для України майже завжди мала оборонний та визвольний характер. Акцентується увага на ролі конфліктів у процесах націєтворення та державотворення, де війни виступали каталізаторами національної консолідації та утвердження ідентичності. Розглядається також війна як джерело колективної травми та важливий елемент історичної пам'яті, що впливає на суспільні цінності та формування національного світогляду. Особлива увага приділяється етичній оцінці російсько-української війни, де агресія Росії розглядається як неспровокована та імперіалістична, а боротьба України – як справедлива та виправдана самооборона. Висвітлюється роль ідеології та пропаганди у сучасних конфліктах, а також зусилля українських істориків з деконструкції імперських наративів. Стаття показує, що для української історіографії філософія війни є передусім філософією екзистенційної боротьби за свободу, самовизначення та право на існування, що пронизує всю історію нації. Вона відображає не лише трагічний досвід, а й незламний дух опору та прагнення до перемоги. Дослідження філософії війни крізь призму

української історіографії є не лише науково цінним, але й має пряме практичне значення для розуміння сучасної війни, формування національної ідентичності, зміцнення стійкості суспільства та відстоювання України на міжнародній арені. Філософія війни з погляду української історіографії є глибоко вкоріненою в національному досвіді та слугує основою для розуміння не лише минулих, а й поточних подій. Вона підкреслює незламний дух опору українського народу, його прагнення до свободи та непохитну волю до перемоги, що є критично важливим для формування майбутньої національної та міжнародної безпеки.

Ключові слова: філософія війни, українська історіографія, національно-визвольні змагання, націєтворення, державотворення, історична пам'ять, колективна травма, російсько-українська війна, самооборона, справедлива війна, імперські наративи.

Kolybabyuk Svitlana Petrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Law and Humanities, Open International University for Human Development “Ukraine”, Ivano-Frankivsk, tel.: (098) 254-64-86, <https://orcid.org/0009-0009-6862-1042>

Shcherbin Liliya Vasylivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History, Faculty of History, Political Science and International Relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, tel.: (050) 239-90-48, <https://orcid.org/0000-0002-4456-6597>

PHILOSOPHY OF WAR FROM THE POINT OF VIEW OF UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

Abstract. Ukraine is currently experiencing the largest armed conflict in Europe since World War II. This requires not only military and political analysis, but also a deep philosophical understanding of the phenomenon of war as such, its causes, consequences, moral dimensions, and impact on national identity. Ukrainian historiography, which has been interpreting conflicts for independence for centuries, provides a unique perspective for such analysis. This article examines the philosophy of war through the prism of Ukrainian historiography, highlighting its unique features, shaped by centuries of experience in the struggle for statehood and survival. It analyzes how Ukrainian historical thought interprets the phenomenon of war, which for Ukraine has almost always had a defensive and liberating character. It focuses on the role of conflicts in the processes of nation-building and state-building, where wars acted as catalysts for national consolidation and the affirmation of identity. War is also considered as a source of collective trauma and an important element of historical memory that influences social values and the formation of a national worldview.

Special attention is paid to the ethical assessment of the Russian-Ukrainian war, where Russia's aggression is viewed as unprovoked and imperialist, and Ukraine's struggle as just and justified self-defense. The role of ideology and propaganda in modern conflicts is highlighted, as well as the efforts of Ukrainian historians to deconstruct imperial narratives. The article shows that for Ukrainian historiography, the philosophy of war is primarily a philosophy of the existential struggle for freedom, self-determination, and the right to exist, which permeates the entire history of the nation. It reflects not only a tragic experience, but also an indomitable spirit of resistance and the desire for victory. The study of the philosophy of war through the prism of Ukrainian historiography is not only scientifically valuable, but also has direct practical significance for understanding modern warfare, forming national identity, strengthening the resilience of society, and defending Ukraine in the international arena. The philosophy of war from the perspective of Ukrainian historiography is deeply rooted in the national experience and serves as the basis for understanding not only past but also current events. It emphasizes the indomitable spirit of resistance of the Ukrainian people, their desire for freedom, and their unwavering will to win, which is critically important for shaping future national and international security.

Keywords: philosophy of war, Ukrainian historiography, national liberation struggles, nation-building, state-building, historical memory, collective trauma, Russian-Ukrainian war, self-defense, just war, imperial narratives.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження філософії війни крізь призму української історіографії є надзвичайно високою і беззаперечною, особливо в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, що триває з 2022 року (і має свої витоки з 2014 року). Ця тема виходить далеко за межі суто академічного інтересу, набуваючи екзистенційного, національно-державницького та цивілізаційного значення. Сучасна війна є не просто конфліктом за території, а спробою знищення української державності, культури та ідентичності. У цих умовах вкрай важливо досліджувати, як українська історична думка трактувала війни, що загрожували існуванню нації, і як цей досвід впливає на сучасне розуміння війни як екзистенційної боротьби за право на існування. В умовах війни відбувається інтенсивне формування нових елементів колективної пам'яті та національного наративу. Досвід героїчного опору, жертвності, але й травм війни, потребує осмислення. Вивчення того, як історіографія раніше справлялася з цим завданням, є критично важливим для розуміння поточних процесів та майбутнього України. Російська агресія чітко показала необхідність повного перегляду та деколонізації української історії від імперських та радянських наративів. Дослідження філософії війни з української перспективи є частиною цього процесу, адже воно допомагає виявити та відкинути нав'язані інтерпретації, які виправдовували агресію та применшували

боротьбу українців. Відбувається переосмислення концепції "справедливої війни". В умовах неспровокованої агресії Росії, де війна має очевидний агресивний та геноцидний характер, актуалізується осмислення концепції "справедливої війни" (*jus ad bellum*) з погляду України. Це дозволяє аргументовано доводити міжнародній спільноті моральну та юридичну виправданість українського спротиву. Глибоке осмислення досвіду війн, що пройшла Україна, і того, як цей досвід відображається в її історіографії, є запорукою розбудови ефективної системи національної безпеки та формування стратегії мирного майбутнього. Це допомагає зрозуміти, як уникнути повторення помилок і як побудувати стійку державу, здатну захистити себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика свідчить про значний сплеск наукового інтересу до цієї теми, особливо після 2014 року та повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Українські історики, філософи, політологи та соціологи активно осмислюють феномен війни, її вплив на суспільство, державотворення та національну ідентичність. З'являються нові роботи з військової історії сучасної війни, хоча, як зазначають деякі дослідники (наприклад, М. Литвин), повне висвітлення військово-історичного аспекту ускладнюється через закритість документів тактичного та стратегічного рівнів. Зокрема, у працях Сергія Плохія, Ярослава Грицака, Володимира В'ятровича, Олександра Зінченка, Анатолія Ахутіна та багатьох інших можна знайти ґрунтовні аналізи та філософські роздуми щодо сучасної війни та її історичних коренів. Осмислення війни як "війни цивілізацій" та війни за "право України на існування" є наскрізною темою в їхніх публікаціях. Сучасна українська історіографія та філософія війни перебувають на етапі глибокого переосмислення, викликаного драматичними подіями. Вони не лише документують та аналізують події, а й активно формують національну самосвідомість, сприяють розумінню місця України у світовій історії та її боротьби за майбутнє.

Мета статті - всебічний аналіз та філософське осмислення феномену війни крізь призму української історіографії, виявлення та систематизація її унікальних рис, що сформувалися під впливом багатовікового досвіду боротьби українського народу за свою державність, незалежність та виживання.

Виклад основного матеріалу. Філософія війни в українському контексті має глибоко вкорінену специфіку, що відрізняє її від багатьох західних та імперських інтерпретацій. Ця унікальність формувалася протягом століть під впливом постійної боротьби українського народу за свою державність, політичну незалежність, культурну самобутність та фізичне виживання. На відміну від концепцій "справедливої війни" у західній традиції, що часто фокусується на *casus belli* чи правилах ведення бойових дій, або імперських підходів, що виправдовують завойовницькі війни, українська історіографія акцентує увагу на війні як на вимушеному акті оборони та визволення,

екзистенційній боротьбі за власне існування. Сучасна повномасштабна агресія російської федерації лише посилила актуальність та глибину цього осмислення. Сучасні дослідники у своїх працях висвітлюють специфіку філософії війни в українському контексті, акцентуючи на її оборонному, визвольному та екзистенційному характері, а також відмінності від західних та імперських інтерпретацій. Так, Ярослав Грицак висвітлює теми формування української нації та ідентичності, зокрема й через призму збройних конфліктів та визвольних змагань. Він аналізує, як війна впливала на суспільно-політичні процеси та самоусвідомлення українців [6]. Сергій Плохій у своїх дослідженнях української історії показує багатовікову боротьбу за незалежність і вплив зовнішніх імперій на формування української ідентичності. Його роботи дають глибоке розуміння того, чому для України війна завжди була питанням виживання [14]. Володимир В'ятрович як історик і дослідник національно-визвольного руху, активно висвітлює визвольний характер боротьби українців, зокрема УПА, проти різних окупаційних режимів. Його праці підкреслюють безперервність цієї боротьби за державність [4]. Андрій Портнов досліджуючи інтелектуальну історію та історіографію, він аналізує, як українські історики та філософи осмислювали війну, колоніалізм та імперські впливи, формуючи власний наратив [15]. Олександр Зінченко дослідження, що стосуються Голодомору та Другої світової війни, висвітлюють трагічний досвід українського народу, але водночас підкреслюють його незламність і прагнення до свободи, що є ключовим для розуміння екзистенційного виміру війни [9]. Олена Стяжкіна досліджуючи історію Донбасу та феномен окупації, вона розкриває вплив війни на повсякденне життя та свідомість людей, а також важливість протистояння імперським наративам [20]. Анатолій Ахутін хоча він є філософом, його роздуми про історію, цивілізаційний вибір України та зіткнення з російською агресією, також вписуються в осмислення філософії війни з української перспективи [1].

Українська історія є безперервним ланцюгом збройних конфліктів, більшість з яких мали виключно оборонний та визвольний характер. Від битв Київської Русі проти кочових племен, через Козацькі війни XVII століття під проводом Богдана Хмельницького проти Речі Посполитої та Московського царства, до національно-визвольних змагань початку XX імперські зазіхання. Цей багатовіковий досвід сформував стійке уявлення про війну як про неминучий, хоча й трагічний, засіб захисту власної землі, культури, мови та ідентичності. Українська історіографія послідовно спростовує імперські наративи про "громадянські війни" чи "добровільні приєднання", підкреслюючи, що українці боролися проти поневолення та за своє право бути суб'єктом, а не об'єктом історії. Ця боротьба завжди була спрямована на утвердження та збереження національної суб'єктності. Наведене вище дуже точно відображає ключові положення української історіографії та філософії війни. Багато

українських дослідників протягом десятиліть, а особливо інтенсивно після 2014 року, працюють над цими темами, спростовуючи імперські міфи та утверджуючи український погляд на власну історію. Михайло Грушевський його "Історія України-Руси" є фундаментальною працею, яка показала безперервність української державотворчої традиції та боротьби за самостійність, починаючи з княжої доби. Він одним із перших сформулював концепцію української історії як історії самостійного народу, а не просто придатку до російської імперії [7]. В'ячеслав Липинський хоча зосереджувався на державницькій традиції, його праці також відображають усвідомлення необхідності боротьби за українську державність. Сергій Плохій у праці "Брама Європи", чітко простежується багатовіковий характер боротьби України за свою ідентичність і місце в Європі, а також зіткнення з різними імперіями, включаючи Російську. Він постійно підкреслює, що українська історія є історією опору та пошуку власного шляху [13]. Ярослав Грицак у своїх роботах, зокрема "Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX століть", аналізує, як через боротьбу, зокрема й збройну, формувалася модерна українська нація та її прагнення до незалежності. Він також часто торкається теми "подолання минулого" та імперських наративів [5]. Дослідження Володимира В'ятровича про ОУН та УПА детально висвітлюють характер боротьби українського національно-визвольного руху проти тоталітарних режимів, що є класичним прикладом визвольної війни [4].

Питання спростування імперських наративів ("громадянські війни", "добровільні приєднання") є сьогодні актуальним. На сучасному етапі дослідники активно працюють над спростуванням російських історичних міфів, які виправдовують агресію та заперечують українську суб'єктність. Це колективна робота багатьох науковців. Так, відмітимо Геннадія Єфіменка, який у своїх дослідженнях часто аналізує архівні документи та спростовує радянські та російські інтерпретації подій української історії, включаючи міфи про "громадянську війну" замість української революції [21]. Станіслав Кульчицький видатний дослідник української історії XX століття, який детально аналізував причини Голодомору та більшовицької політики щодо України, спростовуючи імперські та радянські міфи. Оксана Забужко хоча вона є письменницею, її публіцистичні та есеїстичні праці, як-от "Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій", глибоко аналізують імперські впливи на українську культуру та історію, викриваючи механізми колоніального пригнічення [8].

Ці дослідники, серед багатьох інших, своєю науковою діяльністю підтверджують і розширюють розуміння того, що українська історія — це історія боротьби за свободу та самовизначення, а не "братніх народів" чи "громадянських конфліктів".

Збройні конфлікти відігравали ключову, а часто й визначальну, роль у процесах націєтворення та державотворення в Україні. В умовах зовнішньої

загрози відбувається каталізація національної консолідації, мобілізація суспільства та формування спільної ідентичності. Козацька революція XVII ст. є яскравим прикладом, коли війна стала рушійною силою для зародження української державності (Гетьманщини) та усвідомлення українцями себе як окремої політичної нації. Національно-визвольні змагання 1917–1921 років та Друга світова війна (участь УПА) також, попри трагічні наслідки, сприяли посиленню національної самосвідомості та прагненню до незалежності. Сучасна російсько-українська війна (з 2014 року) безпрецедентно консолідувала українське суспільство, зміцнивши відчуття єдності, патріотизму та спільної відповідальності за долю держави. Війна стала горнилом, у якому викристалізувалися нові національні цінності та символи опору. Історичні поразки, як-от втрата державності після УНР, аналізуються в українській історіографії як важливі уроки щодо необхідності внутрішньої єдності, міцності державних інституцій та ефективної армії.

Дійсно, роль збройних конфліктів у націєтворенні та державотворенні є однією з центральних тем в українській історіографії. Багато видатних дослідників присвятили свої праці аналізу того, як війни, попри їхні трагічні наслідки, виступали каталізаторами консолідації та формування української ідентичності. Михайло Грушевський фундатор української історіографії, у своїй багатотомній "Історії України-Руси" простежував процес формування українського народу та його боротьби за державність від найдавніших часів до Козаччини. Він заклав основу для розуміння неперервності українського державотворення. Грушевський одним з перших показав, як через конфлікти формувалася українська національна свідомість, що відрізнялася від сусідніх народів [7]. В'ячеслав Липинський представник державницької школи, який акцентував на ролі військової та політичної еліти у формуванні української держави розглядав козацтво як носіїв державотворчого начала. Хоча він акцентував на ролі еліти, його праці демонструють глибоке розуміння значення війн та козацтва для розбудови української державності, зокрема періоду Гетьманщини. Дмитро Дорошенко у своїх працях, зокрема "Нарисі історії України", також висвітлював періоди збройних конфліктів як ключові для формування національної свідомості та прагнення до незалежності. У працях Іван Лисяк-Рудницький, зокрема збірці есеїв "Історичні есе", аналізується роль збройних конфліктів у політичній та інтелектуальній еволюції українського народу, підкреслюючи, як ці події формували його суб'єктність [12]. Сергій Плохій у сучасній історіографії, у працях на кшталт "Брама Європи"[13] або "Остання імперія"[14], послідовно показує, як війни та зовнішні загрози впливали на формування української ідентичності, політичної культури та державотворчих змагань. Він аналізує, як століття боротьби з різними імперіями сприяли усвідомленню українцями себе як окремої політичної нації. Він часто

наголошує на тому, що сучасна війна є продовженням багатовікового протистояння У своїх "Нарисах історії України" Ярослав Грицак та інших працях детально розглядає, як через збройні конфлікти та визвольні змагання формувалася модерна українська нація, мобілізувалася громадська свідомість і викристалізовувались спільні цінності [5]. Володимир В'ятрович дослідження, присвячені національно-визвольним змаганням ХХ століття, зокрема діяльності ОУН та УПА, яскраво демонструють, як збройний опір тоталітарним режимам сприяв посиленню національної самосвідомості та прагнення до незалежності [4]. Праці Олександра Зінченка часто зосереджені на трагічних сторінках історії, проте висвітлює, як через випробування та боротьбу українське суспільство консолідується, а війна стає чинником формування стійкості та єдності. У своїх публікаціях та публічних виступах (особливо після 2014 року) Зінченко часто звертає увагу на те, як російсько-українська війна каталізувала процеси консолідації українського суспільства, зміцнила єдність, патріотизм та усвідомлення спільної відповідальності за долю держави [9]. Як філософ Анатолій Ахутін осмислює сучасну російсько-українську війну в цивілізаційному контексті, підкреслюючи її роль у переосмисленні та зміцненні української ідентичності та європейського вибору [1].

Ці дослідники, кожен у своєму напрямку, довели, що збройні конфлікти в українській історії були не просто трагічними епізодами, а визначальними чинниками, що формували націю, її цінності та прагнення до власної держави.

Кожна війна залишає глибокий слід у колективній пам'яті народу, стаючи джерелом як героїзму, так і непереборної травми. Українська історіографія приділяє значну увагу осмисленню цих аспектів. Досліджується вплив війн на психіку суспільства, формування ментальних травм (наприклад, Голодомор, сталінські репресії, наслідки Другої світової війни), що передаються з покоління в покоління. Аналізуються способи фіксації та збереження пам'яті про жертви, героїв, руйнування, а також про виклики, що поставали перед нацією. Це включає створення меморіалів, музеїв, пам'ятників, а також літературне та художнє осмислення подій. У контексті сучасної війни відбувається активний процес деколонізації історичної пам'яті, що передбачає перегляд радянських та російських імперських наративів, які спотворювали історію України та замовчували злочини агресорів. Осмислення війни як джерела колективної травми, формування культури пам'яті та процесів деколонізації є одними з найактуальніших і найбільш динамічних напрямків у сучасній українській історіографії та гуманітарних науках загалом. Цим питанням присвячено значну кількість досліджень. Слід відмітити Вікторію Горбунову, яка зосереджена на дослідженнях психологічних наслідках Голодомору та інших травматичних подій в українській історії, включаючи трансгенераційну передачу травми (як наслідки травм попередніх поколінь впливають на сучасні). Вона часто виступає

у ЗМІ з аналізом впливу війни на психіку суспільства. Оксана Королович досліджує колективні травми, спричинені війною, та їхні довгострокові наслідки, зокрема посттравматичне зростання.

Культура пам'яті та її формування також є аспектом дослідження сучасності. Відмітимо наступні спостереження. Ярослав Грицак у своїх працях аналізує, як формувалася та еволюціонувала колективна пам'ять в Україні, зокрема пам'ять про війни, Голодомор та інші трагічні події. Він також досліджує, як меморіальні практики впливають на сучасну ідентичність. Андрій Портнов досліджує історіографію, пам'ять та політику пам'яті, зокрема на пострадянському просторі. Його роботи висвітлюють механізми формування та маніпулювання історичною пам'яттю. Олександр Зінченко активно працює над осмисленням Голодомору та Другої світової війни в контексті національної пам'яті, залучаючи широку аудиторію до переосмислення цих подій. Георгій Касьянов один з провідних дослідників політики пам'яті в Україні, який аналізує, як держава та суспільство працюють з історичним минулим, зокрема з травматичними подіями війн та репресій [10]. Сучасні дослідники, що працюють з усною історією, наприклад, Ганна Вронська, Катерина Кобченко збирають свідчення очевидців війн та репресій, що є важливим джерелом для вивчення травматичного досвіду та формування живої пам'яті.

Означимо також питання деколонізація історичної пам'яті. Так, "Notre Dame d'Ukraine" Оксани Забужко глибоко аналізують колоніальні та постколоніальні аспекти української історії та культури, активно сприяючи деколонізації свідомості та пам'яті [8]. Микола Рябчук досліджує українську ідентичність крізь призму постколоніалізму, аналізуючи вплив імперської спадщини на суспільство та необхідність її подолання [17]. Віра Агеєва відома літературознавиця, яка у своїх роботах розкриває імперські міфи та стереотипи, що впливали на українську культуру та історію. Тамара Гундорова досліджує постколоніальні студії в українському контексті, зокрема питання, як література та культура осмислюють досвід колоніалізму та формують нову ідентичність. Дар'я Скринник-Миська, Юлія Кравченко та інші дослідники працюють над проектами на кшталт "Український Деколоніальний Глосарій", що спрямовані на системну деконструкцію імперської термінології та наративів.

Ці дослідники своєю роботою підкреслюють, що пам'ять про війну в Україні — це не просто вшанування минулого, а активний процес переосмислення, лікування травм та утвердження національної ідентичності в умовах протистояння імперському впливу.

Сучасна російсько-українська війна є центральним об'єктом філософського осмислення в українській історіографії. Вона розглядається як неспровокована, повномасштабна агресія, що має імперіалістичний, колоніальний та геноцидний характер. Проаналізуємо поняття «Справедлива війна (jus ad

bellum)». Згідно з принципами міжнародного права та теорії справедливої війни, українська боротьба є актом абсолютно виправданої самооборони. Україна має законне право захищати свій суверенітет, територіальну цілісність та право на існування. Історики документують та аналізують воєнні злочини, злочини проти людяності та акти геноциду, що вчиняються російськими військами. Це є ключовим для формування об'єктивного історичного наративу та притягнення винних до відповідальності. Багато дослідників розглядають цю війну не лише як конфлікт між державами, а як зіткнення цивілізаційних цінностей – демократії, свободи, прав людини проти авторитаризму, імперіалізму та диктатури.

Філософське осмислення сучасної російсько-української війни як неспровокованої агресії з імперіалістичним, колоніальним та геноцидним характером, а також аналіз її з точки зору "справедливої війни" та "війни цивілізацій" є центральним напрямком досліджень багатьох українських та деяких міжнародних науковців. Тімоті Снайдер (Timothy Snyder) у своєму дослідженні, таких як "Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка" та численних статтях, активно висвітлює історичні передумови російської агресії, її імперський та тоталітарний характер. Він є одним з найактивніших промоутерів ідеї геноцидного характеру російської війни проти України, проводячи паралелі з минулими історичними злочинами. Снайдер аналізує, як російська ідеологія, зокрема "русизм", передбачає знищення української нації. Сергій Плохій у своїх працях, особливо останніх, присвячених російсько-українській війні, він розглядає агресію РФ як продовження багатовікової імперської політики Росії щодо України, що має колоніальні корені. Володимир В'ятрович послідовно виступає за визнання геноцидного характеру російської агресії, аналізуючи її як частину системної політики Росії зі знищення української ідентичності [4].

Численні юристи-міжнародники та науковці юридичних факультетів українських університетів активно аналізують російсько-українську війну з точки зору міжнародного права, обґрунтовуючи право України на самооборону згідно зі Статутом ООН. Вони підкреслюють, що дії Росії є грубим порушенням *jus ad bellum* (права на війну), тоді як дії України повністю відповідають цьому принципу. Деякі філософи (наприклад, Анатолій Ахутін, Сергій Пролєєв) та публіцисти (наприклад, Микола Рябчук) у своїх роздумах про моральні та етичні виміри війни також звертаються до концепції справедливої війни, підкреслюючи безумовну правоту української сторони. Книга "Україна: Моральний виклик історії. Есеї" Анатолія Ахутіна — це збірка філософсько-історичних есеїв, присвячених осмисленню української історії, її драматичних поворотів та моральних викликів, що стоять перед українським суспільством. Автор аналізує, як історичні події (від Київської Русі до сучасності) формували національну

ідентичність, світогляд та моральні орієнтири українців [1]. Зі світоглядного погляду важливим є морально-психологічний критерій несправедливості російської агресії. Йдеться, на думку Є.Огаренка, про те, що стосовно України спрацьовує такий критерій справедливості, який М. Ван Кревельд визначив як єдиний можливий критерій справедливих воєн, а саме «війна за виживання». Такий критерій спрацьовує у відношенні України у сенсі «війна за виживання молоді національної держави». Хоча девальвацію поняття «національна держава» вже давно зазначали дослідники, але в демократичній суспільній свідомості поняття національної державності все ще зберігає значення не лише політичної, а й культурно-психологічної цінності [22].

В умовах інформаційної війни українська історіографія відіграє критично важливу роль у формуванні власного, правдивого національного наративу та у протидії ворожій пропаганді. Українські історики активно працюють над викриттям та спростуванням російських імперських та радянських міфів про "братні народи", "історичну єдність" та "визвольні походи". Це допомагає не лише відновити історичну справедливість, а й зміцнити національну стійкість. Через дослідження та популяризацію історії боротьби, героїзму та стійкості, історіографія сприяє зміцненню національного духу, патріотизму та готовності до опору. У сучасних умовах інформаційної війни та повномасштабної російської агресії, роль української історіографії у формуванні правдивого національного наративу та протидії пропаганді є однією з найважливіших. Багато українських істориків активно працюють у цьому напрямку. Так, праці та публічна діяльність Володимира В'ятровича активно спростовують радянські та російські міфи про "братні народи", "громадянську війну" в Україні, "визвольні походи" та інші маніпуляції. Ярослав Грицак у своїх дослідженнях та публіцистичних виступах він послідовно аналізує формування модерної української нації, викриваючи історичні фальсифікації та імперські стереотипи, які перешкоджали самовизначенню українців. Він часто говорить про те, як "розмістити" українську історію в європейському контексті, виходячи за рамки російського імперського бачення. У книгах, таких як "Брама Європи" або "Остання імперія" автор науково обґрунтовує окремішність української історії та спростовує імперські претензії Росії на українську спадщину. Його дослідження допомагають зрозуміти історичні корені сучасної агресії та її пропагандистське підґрунтя. Андрій Портнов досліджує механізми функціонування історичної пам'яті, політику пам'яті та трансформації історіографії на пострадянському просторі. Його роботи розкривають, як формувалися та використовувалися імперські наративи, і як відбувається їхня деконструкція в сучасній Україні. Микола Рябчук як політолог, культуролог є одним з провідних українських інтелектуалів, що працює у постколоніальному дискурсі. Він активно аналізує та деконструє імперські та колоніальні стереотипи щодо України, що були насаджені століттями.

Підсумовуючи, виклад основного матеріалу підкреслює, що філософія війни в українській історіографії є багатограним феноменом, що відображає багатовіковий досвід оборонної та визвольної боротьби, ключову роль конфліктів у націєтворенні, глибину колективної травми та важливість історичної пам'яті. У сучасних умовах, ця філософія стає фундаментом для осмислення триваючої агресії, відстоювання справедливості та формування майбутнього України.

Висновки. Проведене дослідження філософії війни крізь призму української історіографії дозволяє зробити низку важливих висновків, які відображають унікальність та глибину осмислення збройних конфліктів у національній історичній думці.

По-перше, українська історіографія, на відміну від багатьох західних підходів, трактує війну переважно як вимушений, оборонний та визвольний акт. Цей погляд сформувався під впливом багатовікового досвіду боротьби за збереження державності, культури та національної ідентичності в умовах постійних зовнішніх загроз. Війна для України — це не просто політичний інструмент, а екзистенційна боротьба за право на існування.

По-друге, ключовим аспектом українського осмислення війни є її роль у процесах націєтворення та державотворення. Конфлікти, попри їхній руйнівний характер, часто виступали каталізаторами національної консолідації, сприяючи формуванню єдиної ідентичності та усвідомленню спільних цілей. Історичні уроки, включно з поразками, підкреслюють важливість єдності та міцності державних інституцій для виживання нації.

По-третє, війна розглядається як джерело глибокої колективної травми, що нерозривно пов'язана з національною пам'яттю. Українська історіографія активно працює над осмисленням цього травматичного досвіду, інтегруючи його в суспільні цінності та національний світогляд, що є важливим для подолання наслідків агресії та збереження історичної істини.

По-четверте, сучасна російсько-українська війна стала центральним елементом нової хвилі філософського осмислення. Українська історіографія чітко кваліфікує агресію Росії як неспровоковану, імперіалістичну та геноцидну, підкреслюючи справедливий та виправданий характер української самооборони. Це осмислення також включає активну деконструкцію російських імперських наративів та аналіз ролі ідеології та пропаганди у розпалюванні конфліктів.

Література

1. Ахутін, А. В. (2022). Україна: Моральний виклик історії. Есеї. Київ: Дух і Літера.
2. Бондар, В. Філософія війни. Тернопіль : Тернопільський технічний університет ім. І. Пулюя. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515789.pdf> (дата звернення: 12.07.2024)].
3. Брехуненко, В. Ф. (2018). Українці в європейській цивілізації: Історичні факти і міфи. Київ: Центр учбової літератури. 240 с.

4. В'ятрович, В. М. (2019). Україна: Історія з грифом "Секретно". Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 512 с.
5. Грицак, Я. Й. (2006). Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX–XX століть. Київ: Генеза. 249с.
6. Грицак, Я. Й. (2022). Подолати минуле: Глобальна історія України. Київ: Портал. 432с.
7. Грушевський, М. С. (1991–1998). Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. Київ: Наукова думка.
8. Забужко, О. С. (2007). Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт. 638 с.
9. Зінченко, О. М. (2018). *Війна і міф: невідома Друга світова*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 256 с.
10. Касьянов, Г. В. (2018). Україна: Історична політика та національна пам'ять (1991-2018). Київ: Інститут історії України НАН України. 391 с.
11. Крип'якевич, І. П. (1992). Історія українського війська. Львів: Світ. 712 с.
12. Лисяк-Рудницький, І. Л. (1994). Історичні есе. Київ: Основи. 524 с.
13. Плохій, С. М. (2015). Брама Європи: Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 496 с.
14. Плохій, С. М. (2020). Остання імперія: Занепад Радянського Союзу. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 608 с.
15. Портнов, А. В. (2015). Історії для домашнього вжитку: Есеї про польсько-російсько-український трикутник пам'яті. Київ: Дух і Літера. 304 с.
16. Попков В.В., Хамід Фуад. (2024). Війна як феномен світової історії: філософсько-політичний аналіз. Міжнародні та політичні дослідження, (37), 109–118. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/140>.
17. Рябчук, М. Ю. (2000). Від Малоросії до України: Парадокси запізнілого націотворення. Київ: Критика. 399 с.
18. Рущенко, І. В. (2023). Війна цивілізацій: Анатомія російсько-українського конфлікту. Харків: Майдан (288 с.).
19. Снайдер, Т. (2018). Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Київ: Медуза. 368с.
20. Стяжкіна, О. О. (2018). Стигма окупації: Повсякдення Донбасу в умовах «руського міра» (2014-2015 роки). Львів: Видавництво Старого Лева. 288 с.
21. Єфіменко, Г. Г. (2021). Голодомор: Забуті імена. Київ: Кліо (280 с.).
22. Огаренко, Є. С. (2024). Філософія війни як актуальна світоглядна проблема. Міжнародні та політичні дослідження, (38), 193–202. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/199>.

References:

1. Akhutin A . V. (2022). *Ukrayina: Moral'nyy vyklyk istoriyi. Eseyi*. Kyiv: Dukh i Litera. [Akhutin A. V. (2022). *Ukraine: The Moral Challenge of History. Essays*. Kyiv: Spirit and Letter [in Ukrainian]..
2. Bondar V. *Filosofiiia viiny*. Ternopil: Ternopilskiyi tekhnichnyi universytet im. I. Puliuia [Philosophy of war. Ternopil: Ternopil Technical University named after I. Pulyuya]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515789.pdf> (accessed: 26.09.2024) [in Ukrainian].
3. Brekhunenko, V. F. (2018). *Ukrayintsi v yevropeys'kiy tsyvilizatsiyi: Istorychni fakty i mify*. Kyiv: Tsentru chbovoyi literatury. 240 s. [Brekunenko, V. F. (2018). *Ukrainians in European Civilization: Historical Facts and Myths*. Kyiv: Center for Educational Literature. 240 p. [in Ukrainian].

4. V'yatrovych, V. M. (2019). *Ukrayina: Istoriya z hryfom "Sekretno"*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya. 512 s. [Viatrovych, V. M. (2019). *Ukraine: A History Marked "Secret"*. Kharkiv: Family Leisure Club. 512 p.] [in Ukrainian].
5. Hrytsak, YA. Y. (2006). *Narysy istoriyi Ukrayiny: Formuvannya modernoyi ukrayins'koyi natsiyi XIX–XX stolit'*. Kyiv: Heneza. 249s. [Hrytsak, Ya. Y. (2006). *Essays on the History of Ukraine: The Formation of the Modern Ukrainian Nation in the 19th–20th Centuries*. Kyiv: Geneza. 249p.] [in Ukrainian].
6. Hrytsak, YA. Y. (2022). *Podolaty mynule: Hlobal'na istoriya Ukrayiny*. Kyiv: Portal. 432s. [Hrytsak, Ya. Y. (2022). *Overcoming the Past: A Global History of Ukraine*. Kyiv: Portal. 432p.] [in Ukrainian].
7. Hrushevs'kyi, M. S. (1991–1998). *Istoriya Ukrayiny-Rusy: V 11 t., 12 kn.* Kyiv: Naukova dumka. [Hrushevsky, M. S. (1991–1998). *History of Ukraine-Rus: In 11 volumes, 12 books*. Kyiv: Naukova Dumka.] [in Ukrainian].
8. Zabuzhko, O. S. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Ukrayinka v konflikty mifolohiy*. Kyiv: Fakt. 638 s. [Zabuzhko, O. S. (2007). *Notre Dame d'Ukraine: Ukrainian Woman in the Conflict of Mythologies*. Kyiv: Fact. 638 p.] [in Ukrainian].
9. Zinchenko, O. M. (2018). *Viyna i mif: nevidoma Druha svitova*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya. 256 s. [Zinchenko, O. M. (2018). *War and Myth: The Unknown Second World War*. Kharkiv: Family Leisure Club. 256 p.] [in Ukrainian].
10. Kas'yanov, H. V. (2018). *Ukrayina: Istorychna polityka ta natsional'na pam'yat' (1991–2018)*. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. 391 s. [Kasyanov, G. V. (2018). *Ukraine: Historical Policy and National Memory (1991–2018)*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine. 391 p.] [in Ukrainian].
11. Krypyakevych, I. P. (1992). *Istoriya ukrayins'koho viys'ka*. L'viv: Svit. 712 s. [Krypyakevych, I. P. (1992). *History of the Ukrainian Army*. Lviv: Svit. 712 p.] [in Ukrainian].
12. Lysyak-Rudnyts'kyi, I. L. (1994). *Istorychni ese*. Kyiv: Osnovy. 524 s. [Lysyak-Rudnytskyi, I. L. (1994). *Historical Essays*. Kyiv: Osnovy. 524 p.] [in Ukrainian].
13. Plokhii, S. M. (2015). *Brama Yevropy: Istoriya Ukrayiny vid skifs'kykh voyen do nezalezhnosti*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya. 496 s. [Plokhii, S. M. (2015). *The Gateway to Europe: The History of Ukraine from the Scythian Wars to Independence*. Kharkiv: Family Leisure Club. 496 p.] [in Ukrainian].
14. Plokhii, S. M. (2020). *Ostannya imperiya: Zaneпад Radyans'koho Soyuzu*. Kharkiv: Klub Simeynoho Dozvillya. 608 s. [Plokhii, S. M. (2020). *The Last Empire: The Decline of the Soviet Union*. Kharkiv: Family Leisure Club. 608 p.] [in Ukrainian].
15. Portnov, A. V. (2015). *Istoriya dlya domashn'oho vzhytku: Eseyi pro pol's'ko-rosiys'ko-ukrayins'kyi trykutnyk pam'yati*. Kyiv: Dukh i Litera. 304 s. [Portnov, A. V. (2015). *Stories for Home Use: Essays on the Polish-Russian-Ukrainian Triangle of Memory*. Kyiv: Spirit and Letter. 304 p.] [in Ukrainian].
16. Popkov V.V., Khamid Fuad. (2024). *Viyna yak fenomen svitovoyi istoriyi: filosofs'ko-politychnyy analiz. Mizhnarodni ta politychni doslidzhennya*, (37), 109–118. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/140>. [Popkov V.V., Hamid Fuad. (2024). *War as a Phenomenon of World History: Philosophical and Political Analysis. International and Political Studies*, (37), 109–118. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/140>.] [in Ukrainian].
17. Ryabchuk, M. YU. (2000). *Vid Malorosiyyi do Ukrayiny: Paradoksy zapizniloho natsiotvorenniya*. Kyiv: Krytyka. 399 s. [Ryabchuk, M. Yu. (2000). *From Little Russia to Ukraine: Paradoxes of Late Nation-Building*. Kyiv: Kritika. 399 p.] [in Ukrainian].

18. Rushchenko, I. V. (2023). *Viyna tsyvilizatsiy: Anatomiya rosiys'ko-ukrayins'koho konfliktu*. Kharkiv: Maydan (288 s.). [Rushchenko, I. V. (2023). *War of Civilizations: Anatomy of the Russian-Ukrainian Conflict*. Kharkiv: Maidan (288 p.).] [in Ukrainian].
19. Snyder, T. (2018). *Shlyakh do nesvobody: Rosiya, Yevropa, Ameryka*. Kyiv: Meduza. 368s. [Snyder, T. (2018). *The Path to Non-Freedom: Russia, Europe, America*. Kyiv: Meduza. 368p.] [in Ukrainian].
20. Styazhkina, O. O. (2018). *Styhma okupatsiyi: Povsyakdennya Donbasu v umovakh «rus'koho mira» (2014-2015 roky)*. L'viv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 288 s. [Styazhkina, O. O. (2018). *The Stigma of Occupation: Everyday Life in Donbass under the Conditions of the “Russian World” (2014-2015)*. Lviv: Stry Lev Publishing House. 288 p.] [in Ukrainian].
21. Yefimenko, H. H. (2021). *Holodomor: Zabuti imena*. Kyiv: Klio (280 s.). [Yefimenko, G. G. (2021). *Holodomor: Forgotten Names*. Kyiv: Clio (280 p.).] [in Ukrainian].
22. Oharenko, YE. S. (2024). *Filosofiya viyny yak aktual'na svitohlyadna problema*. *Mizhnarodni ta politychni doslidzhennya*, (38), 193–202. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/199>. [Ogarenko, E. S. (2024). *Philosophy of War as a Current Worldview Problem*. *International and Political Studies*, (38), 193–202. URL: <https://journals.onu.in.ua/index.php/interpolis/article/view/199>.] [in Ukrainian].